

1. **MOR** (156) *sb m*

mór (2), mor (1); mór *BiałKat*; mór : mor *Mącz* (1:1); mor-.

sg *N* mór (51); mór (1), m(o)r (50). $\diamond$ *G* moru (14). $\diamond$ *A* mór (34); mór (1) *BiałKat*, mor (1) *Mącz*, m(o)r (32). $\diamond$ *I* morem (34); -em (1), -(e)m (33). $\diamond$ *L* morze (5). $\diamond$ *pl N* mory (12). $\diamond$ *A* mory (5). $\diamond$ *I* m(o)rmi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Każda wielka epidemia gorączkowej choroby zakaźnej (w szczególności zaraza morowa, zwana też czarną śmiercią, dżumą), dziesiątkująca tysiące ludzi; pestilentia Calag, Calep, Cn; pestis Mącz, Cn (156) : tego czału narichley fie poczyna mor/ bo powietrze gorączością floneczną bywa vczyfciono/ á tak iest fklonnieyfe ku nakażeniu niżli gęfte á grube/ [...] á tak wiele ludzi zaraża iż mułżá mrzeć. FalZioł V 72, I 155d, II 3d [2 r.], III 19d, V 61, 61v (10); w Attenach było nakażone powietrze [...] tedy Ipocras kazał nawozić około miafta wiele dębiny y z lifcim y kazał palić, ktoremże dimem ono złe powietrze zagnał á mor przeftał *BielŻyw* 68, 25 [3 r.]; iz nie indziey ma bycz dzierzán Syem Valny, iedno w Piotrcovie okrom morv a choroby nalfey Kroliewfkiei *ComCrac* 13v; *LudWieś* B3v; *LibMal* 1545/96v, 97v; *RejKupSekl* a5v; *Leop* 2. *Reg* 24/15; Mor tám [w *Moskwi*] nie bywa bo iest dobre powietrze *BielKron* 430, 189, 206v, 218, 229, 255v (12); Dymienice wrzody fą dymionowe/ ktore fye pofpolicie w mor przydaią *SienLek* 119, 3, 12 [2 r.], 156; Płátnerz czeka kłopotow/ chłopek ná wfi żniwá/ Bárwierz zwad/ Grubarz moru *BielSat* C3 [idem *BielRozm* 20]; *RejZwierc* 204v; *WisznTr* 33; *BielSen* 8; *ArtKanc* S; *BielRozm* 20; *Calep* 795b; bo złodzieie zawnždy powietrze rozmnożá kradzieżá [...] Bo kto tániey przedawa niż to ftoi/ álbo z moru álbo złodziey pewny. *GostGosp* 146; [Mor/ Pestis/ pestilentia, lues. *Volck* Lll3v].*

mor z czego (2): Po tym głodzie był zafię wielki mor z tych żioł fzkodliwych ktore ludzie miáfto chlebá iedli. *BielKron* 366, 415.

mor na kogo (1): wybieray fobie [*Dawidzie*] s tych trzech rzeczy złych iedno złe ktore chcefz/ álbo trzy dni mor wielki ná lud twój *BielKron* 73v.

W połączeniach szeregowych (48): *BierEz* H2; *SeklKat* E, Ev; *MurzNT* *Matth* 24/7; *Leop* *Ier* 29 arg, 44/13; gdy przepuľzczę ná Ieruzálem cztery ciężkie plagi moię to iesth/ miećz/ głod/ frogie zwierzętá/ y mor [*pestilentiam*]/ ku wygládzieniu z niey człowieka y dobytkow. *BibRadz* *Ez* 14/21; Będę go [*króla Gog*] fładził/ morem [*peste*] y pomordowánieniem y dżdżem nawnálnym/ grádownemi fztukámi *BibRadz* *Ez* 38/22, *Ier* 21/7, 9, 32/36; widzimy iż od dwu fet lath tego ludu [*Turków*] żadny práwie do gruntu nie przełomił iego nieprzyiaciel/ chyba mor/ wiátr/ ogień/ głod/ wodá álbo wnątrzną wálki fámych *BielKom* 259v, 43, 77v, 95, 136, 147, 265v; *RejAp* 59v, 83; *RejPos* 244v, 276v *marg*; *BielSat* M4; *RejZwierc* 88, 198v; *RejPosWstaw* [41³]v; *BudBib* I 189d *marg*, 1. *Reg* 8/37, *Ier* 21/7, 29/17, 18 (8); Dániel Prorok Boży poświádczá/ y rzecz fámá okázuie: że wiele ziem/ zbywfzy obywatelów fwych/ przez głod/ przez mor y woynę [*fame, peste, bello*]/ ftráciły pirwfze przezwifko fwe y pánowánia fpofof *ModrzBaz* 105v, 4; *WerKaz* 295; Złosliwi Plánetowie nád námi przewođzá/ Walki/ głody/ y mory/ y wfzyftko złe rodzá. *BielSen* 5, 10; *BielSjem* 34; *ArtKanc* M5, S; *BielRozm* 6; *GostGosp* 146; Abowiem powftánie narod przeciwko narodowi/ y kroleftwo przeciwko kroleftwu: y będą mory/ y głody/ y drżenia ziemie [*pestilentiae et famas et terrae motus*] po mieścách. *WujNT*

Matth 24/7, Luc 21/11; nuż mory/ głody/ pożogi/ naiązdy Tátárfkie/ kozáckie/ mordy domowe/ y plagi przed tym niezwyčajne/ ktorým końcá niemáľz. *PowodPr 24*; Inne grzechy Pan Bog karze morem/ y głodem/ y innemi niemocámi: ále odftęptwo od wiáry ś. [...] mieczem pogáńfkim gubi. *SkarKazSej 688b*.

W charakterystycznych połączeniach: mor panował (4), przekazał (2); mor oddalić, posłać; morem gonić, sądzić; mor szkodliwy.

Przysłowie: Bellum omnium pater, Proverbium, W mor á w woynę naywięcey nowin. Mącz 24b.

Frazy: »mor [na kogo] przypadnie« [szyk zmienny] (3): Invasit pestis in vitam hominum, Mór przipadł ná ludzie. Mącz 473a; RejZwierc 204v; Stądci [z powodu rozpustności] mory/ powodzi/ głody/ miecz nieprzyiacielki/ y ine káźni miłego Boga przypadáią RejPosWstaw [41³]v.

»mor przyszedł [na kogo]« [szyk zmienny] (3): BielŻyw 25; BielKron 205v; Pothym po niektórych dniách przyfzedł mor ná slugi y służebnice iego y pomárli wżyficy. HistRzym 128v.

»mor się rzuci« (2): Tam miedzy obegnáńce/ mor sie prędko rzuci BielSat M4v [idem] BielSjem 35.

Zwroty: »być z moru« = przybywać z miejsca, gdzie panuje mór (1): Kędy się vdaľz nieboże? do Dworu? Tám cię nie puľzczą: Bo wiedzą żeś z moru. ProtStoj Ev.

»karać, skarany morem« (5 : 1): Delfowie fkaráni byli: Morem głodem y walkámi BierEz H2; SeklKat E, Ev; RejAp 59v; ktorzi nim [Bogiem] gárdzą [...] tych karze y głodem y morem [punit et fame et peste]/ y ogniem y powodziámi/ y woyną y vpadkiem Rzeeżypolitey. ModrzBaz 4; SkarKazSej 688b.

»(na)puścić (a. przepuścić) mor [na kogo, co]« = mittere pestilentiam Vulg [szyk zmienny] (9): álbo bych przepuścił mor ná lud moy [przepuściłbym powietrze WuJib] Leop 2. Par 7/13; BibRadz Ez 14/19, 21; Iżbych puścił głod/ miecz/ mor/ y káżdą iną frogość ná ziemię RejAp 83; RejPos 75v, 276v; Abo mor nápuľzczę ná ziemię onę [vel pestilentiam immisero] BudBib Ez 14/19, Ier 29/17; ArtKanc M5.

»morem pomrzeć (a. umrzeć), zdechnąć (a. zdychać), upaść« = mori peste PolAnt [szyk zmienny] (8:3:1): Ktory pozostánie w mieście tym zdechnie morem/ mieczem/ y głodem BibRadz Ier 21/9, Ier 21/6; iż Papież Eneás Silwius vmárl morem w Ankonie BielKron 255v, 164, 166v, 189; Ten nędznik [prorok Gad] zdało mu sie iż to nalżejfa/ obrał łobie mor/ ták iż iednego dnia siedmdzieľiat tyľicy ludzi morem vpáđło. RejZwierc 204v; BielSpr 59, 62v; BudBib Ier 21/6, Ez 33/27; BielSjem 32.

bibl. [Ier 29/18, Ez 14/19] »wykorzenić, wyniszczyc; wytracony morem« = persequi in pestilentia Vulg [szyk zmienny] (2:1:1): Leop Ier 29 arg; Iż bych sie ták bárzo rozgniewał ná fwiát/ iżbych gi ábo morem/ ábo głodem/ ábo mieczem/ ábo dzikiemi źwirzety wyniszczyc chciáľ. RejPos 244v; RejZwierc 88, 198v.

»morem zejść (a. odejść)« (2): Iedni morem drudzy walką zefzli RejJóz M2v; BielKron 412.

Wyrażenia: [»mor ciężki«: Mogę rzec/ że będąc w ciężkim morze/ nie nálaźlem rzeczy przeľpieczniejzy nad Rutę UrzędowHerb 271 (Linde).]

»okrutny mor« (1): iáko wielekroć Pan záwždy karał niepoľufzne łowu swoiemu okrutnemi mormi/ dziwnemi á frogimi łmierciámi/ wrzody/ niemocámi/ y vpadki rozlicznemi. RejAp 59v.

»srogi mor« (2): RejPos 75v; trzy dni przypadnie frogi mor ná ludzi twoie. RejZwierc 204v.

»straszliwy mor« (1): Głód/ y łtráfzliwy mor/ w nim częłto pánuie *WisznTr* 32.

»mor wielki« = *magna pestilentia PolAnt* [szyk 13:4] (17): *LudWieś* A2; Y pobiię miełzczány miáłtá tego/ lud y bydłó/ á pomrą wielkim morem. *BibRadz Ier* 21/6; Tegoż roku był wielki mor w Niemcech/ ták iż kto łie rozniemogł od godziny do godziny żyw niebył *BielKron* 206v; Látá 1496. był wielki mor w Krákowie y włzędzye w máłey Polłzce. *BielKron* 399v, 73v, 166v, 181, 190v, 325 (14); *BudBib Ier* 21/6.

»morem (będzie) zarażon(y)« (2): POzew ták zbić może/ iefli iefł ná mieyłtce nie przefzpieczne/ morem zaráżone *GroicPorz* t2; *SienLek* 32v.

Szeregi: »głód, (i, a) mor« = *fames, pestisPolAnt, Vulg, Modrz; fames, pestilentia PolAnt, Vulg* [szyk 7:2] (9): *BibRadz I* 418d *marg*; *BielKron* 176, 228, 300v; Obiecał iey pokułżác mory/ głody/ rozlicznymi łtráchy/ walkámi/ niemocámi/ y łmierciámi dziwnemi *RejAp* AA8, 57v; *BiałKat* 196; Owi głodem/ á drudzy morem okróceni/ Wiełka [!] trołkámi częłć poráżeni. *KochPs* 166; *WisznTr* 32. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 42 r.*].

»mor a niemoc« (1): łzkody oddalony mory a nyemoczy ułzmyerzony modlythwy uylłuchany *PatKaz III* 124v.

»ogień i mor« (1): Tego roku ácz był dobry vrodzay ná żywność/ ále ognie y mory bárzo panowały *BielKron* 419v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»mor, (abo) powietrze« = *pestis Mącz; pestilentia Calag* [szyk 2:1] (3): *Mącz* 294d; á iáki frogi mor ábo iákie łrogie powietrze przepułcił [*Pan Bóg*] ná nie *RejPos* 75v; Mor. Powietrze. *Pestilentia. Calag* 375a.

»smrod albo mor« (1): zá kilko dni záłmrodzą łie oni zbići/ zwłáłzczá Lećie/ thák bárzo iż mułzą obegnáncy łmrodem álbo morem zdychác *BielSpr* 62v.

Przen: Herezja (2) : Ná nich [*książętach*] to zależy Papielki Cełárłki Dekret baczyć/ á Exekucyá łpilnołciá czynić/ krzywdy bożey łie pomłćić [...] á ten mor łzkodliwý oddalić *BielKron* 199.

Wyrażenie: »zarażon Antykryłta morem« (1): Tył ogárniony iefł tym to Pánieńłkim zboem/ Ktory nie iefł zaráżon Antykryłtá morem *ArtKanc* O16.

a. *Zaraza, pomór na bydłó* (5) :

mor na co (2): gdi młodzi barani tak połpolicie buyni łą/ tedy rad bywa mor ná owcze tego roku *FalZioł IV* 3a; *Leop Ex* 9/3.

Frazy: »mor [*na co*] padł« (2): mor ná owcze albo ná iny dobytek padł *FalZioł I* 113c, *4.

»mor [*na co*] przyszedł« (1): Kometá łtráfzna przez trzy Miełiące trwáł w Polłzce/ zá ktorą potym mor ná bydłó włzelákie przyszedł. *StryjKron* 340.

Wyrażenie: »mor ciężki« = *pestis gravis Vulg* (1): Oto pomłtá moiá będzie/ ná role twe/ ná konie/ ofly/ wielbłády/ owce/ y ná woły/ mor bárzo ciężki. *Leop Ex* 9/3.

Synonimy: »powietrze (morowe)«, »zaraza morowa«.